

kunne der fanges en Mængde Aal. 1916 blev Møllerne nedlagt. Opstemningsretten købtes af Bønderne, da Vandet stemmedes op i deres Enge.

Nu er Stemmeværket borte. Kongeaaen er reguleret fra Ødis Skel til i Nærheden af Knagmøllen. Vindmøllen og Vandmøllehuset er fjernet. Vejen gennem Gaarden er nedlagt og ført Syd om Møllen. Den før saa travle Virksomhed er blevet til en stille Bondegaard, hvor dog meget af Idyllen er bevaret.

P. Moos.

Kilderne er afdøde Lærer Byriels Optegnelser, Steen Bøcher: Vandmøller og andre Vandkraftudnyttelser i Ribe Amt, 155 f. Kronens Skøder I, 217. Ældste danske Archivreg. IV, 389. Meddelelser af fru Ferdinand.

Var der mangler ved muldsærk og ru?

I februar 1746 døde en gammel pige i *Varde, Karen Hansdatter*. Skønt hun var så uformuende, at byfogden henregnede hende under »de fattiges tal«, havde hun dog selv svoret på, »at hun efter hendes stand skikkelig kunne bestedes til jorden.« Hun må altså i god tid før døden have sikret sig sin ligklædning, en »fuldkommen og komplet ligsærk«.

Hun havde haft ophold hos *Anne Sørensdatter, Michel Engels*, »en fattig borgerkone her af byen,« og der døde hun.

Da liget var lagt i kiste begravelsesdagen, kom »en gammel tysk kone,« *Anne Sophie Gløe*, antagelig en veninde, for at se den afdøde, der var sat ud i Anne Sørensdatters forstue. Anne Sophie Gløe så da, efter hvad hun selv senere bevidnede i retten,

at den døde ikke havde en komplet muldsærk på, den nåede kun fra oven af ned til lårene. Hun sagde derfor til Anne, Michel Engels: »Det er kun slet, liget er klædt eller iført.« Dertil skulle Anne Michels have svaret, at det var godt nok til jorden.

Imidlertid gik madam Gløe både til *provst Svitzer* og til nogle af magistratens medlemmer og fortalte, at den afdøde ikke havde fået sine »behørig muldklæder af linned med sig i kisten.« — Snart bredte det sig som et rygte rundt i byen. Anne, Michel Engels blev selvfølgelig derved mistænkt for at have tilvendt sig noget af det ligudstyr, Karen Hansdatter havde været stolt over at have i standsmæssig orden og sikkert havde betalt for.

Der blev da afholdt politiforhør, hvor de to kvinder var indstævnedes og ligeledes tre andre kvinder, der havde været med til at klæde liget. Anne, Michels Engels benægtede pure rigtigheden af madam Gløes forklaring. Muldsærken havde været så lang, påstod hun, at den »kunne nå ned over kallen [læggen] eller det tykke af den dødes ben«, og desuden var der en fingerbred søm om den forneden. Ja, hun påstod, at hun slet ikke havde været sammen med Anne Sophie Gløe ved liget. Et var de to kvinder dog enige om, nemlig at man skulle ansøge stiftsøvrigheden om tilladelse til, at liget måtte graves op, »på det at sandheden måtte lægges for dagen.«

Byfogden *Christen Hjørning* sendte da en ansøgning afsted og bad om, at Karen Hansdatters lig, der for ca. 5 uger siden var begravet på Nicolaj kirkegård,*) måtte blive gravet op og den afdøde be-

*) Sct. Nicolaj kirke blev nedlagt som kirke 1806, men rester af bygningen stod endnu i mindst 25 år. Den lå nord for Nygade, »æ lille kjærregor«.

sigtiget. Iøvrigt udtrykte han som sin mening, at den gamle tyske kone, der var over 70 år, »af alderdoms vanvittighed muligt må have set fejl.«

Stiftøvrighedens svar er det ikke lykkedes at fremdrage. I bispearkivet findes kopibogen ganske vist, men mærkeligt nok er svaret ikke indført heri.

Selv om det ville have været rart at se afslutningen på sagen, er der imidlertid noget andet, som også har interesse, nemlig begravelsesskikkene i Vardø for godt og vel 200 år siden.

Vi får ret gode oplysninger herom af de tre kvinder, der som nævnt hjalp med at klæde liget. Under politiforhøret fortalte de »endrægtelig«, hvordan de havde båret sig ad. De »trekkede liget af sine i live havende klæder og i hendes muldsærk med videre, som nåede, da liget blev lagt på bordet, vel ned over hendes knæbene og kalne og med en bred søm neden omkring, samt for hænderne bundne sort bånd og udsyet med små prikker eller takker, som de her kalder Muuse tend,*) mens formedelst ruen var noget kort, trekkede de muldsærken ungefæhr to fingers bredde op og fæstede den så oven over ruen med knappenåle, mens dog kunde den [muldsærken] endda nåe neden for hendes knæer og på benene, og ligesådan lagde de liget i kisten, som var samme dag, da liget blev jordet ved tolv slet, klokken mellem ni og ti slet formiddag, hvorpå kisten så med liget blev stående på forstuegulvet, indtil ligfølget med bærerne dennem indfandt, da låget først blev pålagt og tilslagen.«

Her ser vi, at når den døde var iklædt ligklæderne, muldsærken, blev hun lagt på et bord, hvorpå der sikkert var lagt strå, således som det har været

---

*) Musetænder, således eller med ordet musetakker betegnes en småtakket hæklet eller broderet kant endnu.

skik lige til vore dage. Den døde kunne ikke straks lægges i kisten, da snedkeren først skulle tage mål og derefter lave den. I Varde er kisten vel først blevet færdig begravelsesdagen, da liget blev lagt i kisten et par timer før selve begravelsen, og ligesom det ofte sker endnu, blev låget først lagt på, da den døde skulle bæres bort.

Det, der især interesserer, er omtalen af ruen.

Ruen er en del af en ligdragt eller begravelsesudstyr. Den er særlig kendt og undersøgt på Mandø, se Ella Jensen: »Den mandøske Ru« i Danske Folke-mål 1952 og Ester Andersen: »Ru og skru« i Budstikken 1959.

På Mandø gjaldt det, at den var dannet af to ved æggen sammensyede stykker hvidt lærred, og den var så lang som eller lidt længere end kisten, så den ved små stifter kunne fastgøres til inderkanten af kistens hoved- og fodende. Ruen dækkede således liget, dog var hovedet synligt, idet sammensyningen kun gik til hagen, ligeledes lå hænder og arme fremme, da der var klippet huller, som de var ført igennem.

Ruen i Varde kan ikke være sømmet fast til at begynde med, idet den allerede blev anbragt over liget, mens det lå på strå på bordet. Den kunne heller ikke nå fra den ene kisteende til den anden. Den har kun nået nedenfra og så nogenlunde til knæene, hvor den så sammenhæftedes med muldsærken. Vidnerne siger, at »ruen var noget kort«. Antagelig har skikken dengang været, at den helst skulle nå til midjen. Sådan ses den i ligkister med omtrent samtidige velbevarede lig fra Admiralitetskirkenes krypt i Karlskrona. Fra Roager sogn i Sønderjylland berettes der fra nyere tid om et overlagen, der minder om vor ru. Det blev anbragt oven på liget til

brysthøjde og fæstnet langs kanten. Vi ved ikke, om ruen blev fæstnet til kisteranden, da Karen Hansdatter blev lagt i kiste. Det er vel næppe sandsynligt. Det er dog klart, at her gælder navnet ru klædet over den døde.

At bruge sorte bånd ved hænderne var også sædvane andetsteds. På Rømø blev der således bundet et silkebånd om ærmerne ved håndledet, til gamle mennesker var båndet sort, til yngre var det lysere eller helt hvidt.

Normalt var ligsærken lidt længere end de almindelige. Her kan vi forstå, at den skulle gå til læggene. Ruen skulle så dække et godt stykke af dens nedre del. Når man her har fæstet de to dragtdele sammen med knappenåle, har man vel gjort det, for at man kunne være sikker på, at liget kunne forblive tildækket. Og da det har været nødvendigt, så det kan være, man må give Anne Sophie Gløret i, at Karen Hansdatters ligklædning har været temmelig knap.

H. K. Kristensen.

Kilder: Ribe bispearkiv, pakken Vester Horne herred 1741-64, byfoged Hjørnings skrivelse til stiftsøvrigheden af 8. marts 1746 med vedlagt kopi af politiforhøret. Ella Jensen og Ester Andersen, foran anførte skr.

Landevejen Ribe-Tønder 100 år. En besværlig tilblivelse.

En vejforbindelse mellem Ribe og Tønder har der naturligvis været fra gammel tid, men simpel som alle fortidens veje. I slutningen af 1700erne, da flere vigtigere reformer gennemførtes, kom også